

FOLKBILDNINGENS

VÄGVAL

& VILJA

REMISSMATERIAL

Beredningsgruppen för uppföljning av Folkbildningens Framsyn

Folkbildningens Vägval & Vilja – Remissmaterial

Inledning

Här redovisas ett förslag till gemensamt folkbildningspolitiskt dokument – Folkbildningens Vägval & Vilja. Förslaget behandlar folkbildningens gemensamma idégrund, dess roll i det svenska samhället och några framtida utmaningar.

Det slutgiltiga dokumentet, som sammanställs efter att folkhögskolor och studieförbund lämnat sina synpunkter på detta förslag, vänder sig till beslutsfattare på nationell, regional och lokal nivå.

Folkhögskolor och studieförbund har själva, genom sina intresseorganisationer, tagit initiativ till detta arbete. Bakom förslaget står *Beredningsgruppen för uppföljning av Folkbildningens Framsyn*, med representan-

ter för Folkbildningsförbundet, Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO), Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och Folkbildningsrådet.

Utgångspunkt för förslaget är det samtalsunderlag som under 2011 har behandlats i ett stort antal folkhögskolor och studieförbund. Det inflöde av tankar och idéer som samtalsunderlaget resulterade i, har utgjort det viktigaste underlaget till detta dokument.

Nu finns möjlighet för studieförbund och folkhögskolor att lämna synpunkter på förslaget, innan Folkbildningens Vägval & Vilja slutgiltigt antas.

Stockholm, februari 2012

Beredningsgruppen för uppföljning av Folkbildningens Framsyn

Kerstin Enlund, FBF

Åke Marcusson, FBF

Ann-Katrin Persson, FBF

Eva Hellstrand, SKL

Susanne Andersson, RIO

Kent Johansson, RIO

Torsten Friberg, FBR

Birgitta Lanér, FBR

Britten Månsson-Wallin, FBR

Innehåll

FÖRORD

SAMMANFATTNING

1. Om detta dokument – bakgrund och process	
2. Folkbildningens Vägval & Vilja – utgångspunkter	5
3. Folkbildningens idégrund	7
4. Några samhällsutmaningar	9

UPPGIFTER OCH UTMANINGAR

5. Demokratisk utveckling och förnyelse	13
6. Öppenhet och tillgänglighet för alla	18
7. Förnyare för utbildning och arbetsliv	22
8. Sveriges största kulturarena	26
9. Lokal och regional närvaro och utveckling	29
10. Pedagogik och lärmiljöer som motsvarar högt ställda förväntningar	30

Förord

(Skrivs efter denna remissomgång när det slutgiltiga dokumentet antas.)

Sammanfattning

(Skrivs efter denna remissomgång när det slutgiltiga dokumentet antas.)

1. Om detta dokument – bakgrund och process

(Skrivs efter denna remissomgång när det slutgiltiga dokumentet antas – då hela processen är genomförd.)

2. Folkbildningens Vägval & Vilja – utgångspunkter

I Folkbildningens Vägval & Vilja uttrycker samtliga folkhögskolor och studieförbund gemensamt sin syn på folkbildningens roll i det svenska samhället – och sin vilja att möta framtidens utmaningar.

Vi som står bakom Folkbildningens Vägval & Vilja är alla självständiga organisationer. Vi har vår bas i lokalsamhället. Det är där organisationernas idéer och människosyn varje dag omsätts i praktiskt folkbildningsarbete, i kurser och studiecirklar.

Dokumentet ska ses som en plattform utifrån vilken folkbildningsorganisationerna – med skilda profiler, idéinriktningar och prioriteringar – vill bidra till samhällsutvecklingen.

Det är en styrka i det svenska samhället att människor i stor omfattning och av fri vilja söker sig till sammanhang som innebär lärande och personlig utveckling.

Mångfalden av folkbildningsaktörer är en tillgång. Inte minst ger det människor möjlighet att välja bland ett stort utbud av studiecirklar, kurser och kulturverksamhet. Mångfalden bidrar också till en fortsatt dynamisk utveckling av svensk folkbildning, där vi som verkar i studieförbund och folkhögskolor kan inspireras, men också utmanas, av varandra.

Den grundläggande frihet som folkbildningsorganisationerna har att själva ange mål och utveckla metoder för att nå dessa, är av central betydelse för att kunna möta hela sam-

hällets behov av folkbildande verksamhet.

Det är samtidigt viktigt att slå fast att folkhögskolor och studieförbund verkar i en gemensam idétradition – med en övergripande samsyn på folkbildningens roll och uppgifter i samhället. Detta dokument är ett uttryck för folkbildningens samlade vägval och vilja.

Omvärld och samhällsförändringar påverkar

Studieförbunden och folkhögskolorna formar sin verksamhet i ett kontinuerligt samspel med det omgivande samhället. Många omvärldsperspektiv påverkar folkbildningen. Bland dessa kan särskilt tre framhållas:

- *Deltagarna*

Folkbildningen bärs upp av sina deltagare. Människors behov och efterfrågan styr i hög grad ämnes- och kursutbudet men påverkar även pedagogisk inriktning, lärformer och bemötande. Deltagandet är frivilligt och en grundläggande förutsättning för folkbildningens framgång är att människor även framöver finner verksamheten attraktiv och väljer att söka sig till folkhögskolor och studieförbund.

- *Profil och idégrund*

Varje folkhögskola och studieförbund har sin egen profil och idégrund, ofta formad och utvecklad i nära samspel med huvudmän och medlemsorganisationer. Profilen formas och omformas kontinuerligt i samspel med omvärlden. Den manifesteras i ämnes- och kursinriktning, men kan även komma till uttryck i människosyn, pedagogik och i politiska ställningstaganden.

- *Anslagsgivare*

Folkhögskolor och studieförbund får ett omfattande offentligt stöd från stat, landsting/regioner och kommuner för att bedriva folkbildningsverksamhet. Riksdagen har i bred enighet beslutat att folkbildningen ska stå fri från statlig styrning. Ett generellt målstyrt statsanslag ger stor frihet för folkhögskolor och studieförbund, men innebär också ett ansvar för att verksamheten ligger i linje med de syften som riksdagen och andra anslagsgivare anger för stödet till folkbildningen.

I samspelet med omvärlden – och i balansen mellan dessa tre perspektiv – formas verksamheten i varje folkhögskola och studieförbund. När folkbildningsverksamheten bedöms och värderas, är det viktigt att klargöra från vems perspektiv detta görs: Är det från deltagarnas, från anslagsgivarnas eller med utgångspunkt i organisationens egen profil och idégrund?

Öppenhet för förbättringar

Folkhögskolor och studieförbund ska motsvara människors förväntningar med en verksamhet av hög kvalitet. Brister ska uppmärksam-

mas, utifrån ambitionen att åstadkomma ständiga förbättringar. Folkbildningen ska visa öppenhet mot omvärlden och välkomnar en kritisk granskning av verksamheten.

Det är samtidigt viktigt att uppmärksamma det som fungerar bra. Sett från många deltagares perspektiv – det viktigaste perspektivet av alla – kan mötet med folkbildningen snarare beskrivas i termer som nyfikenhet, kunskapsörst, glädje, gemenskap, stärkt självkänsla och frigörelse.

I folkbildningens vardag ges dessa begrepp sin konkreta innebörd och gestalt. De positiva erfarenheterna av att delta i studiecirklar och folkhögskolekurser bekräftas i de undersökningar som regelbundet görs bland folkbildningens deltagare.

Folkbildning – och folkbildningens organisationer

Folkbildande verksamhet kan förekomma utan att några folkbildningsorganisationer är inblandade. Det kan ske när människor informellt och i oorganiserad form möts för att lära och utvecklas.

Även i framtiden kommer folkbildningsverksamhet att bedrivas i organiserad form, även om organisationerna kanske inte är desamma som idag.

Folkbildningens Vägval & Vilja omfattar den folkbildningsverksamhet som bedrivs i de 150 folkhögskolor och 10 studieförbund som 2012 får del av det statliga folkbildningsanslaget.

3. Folkbildningens idégrund

Folkbildningen bär ett mer än hundraårigt idéarv och med detta som grund formas framtidens folkbildning.

Ellen Key uttryckte i slutet av 1800-talet en bildningssyn som fortfarande i hög grad är giltig: ”Bildning är en ständigt pågående process som ... inte har något bestämt slutmål men vars resultat ändå visar sig i att den bildade människan har en förmåga att se de stora sammanhangen. En sådan människa kännetecknas inte primärt av sina stora ämneskunskaper utan snarare av sin övergripande och syntetiska helhetssyn.”

Folkbildningens idéer om människa och samhälle är föremål för ständig förändring och diskussion. Folkbildningen är i detta avseende mer pragmatisk än dogmatisk. Idéerna är inte heller teoretiskt formulerade ”uppifrån” utan skapas och återskapas i samspel med deltagarna. Folkbildningens framgång kan i hög utsträckning förklaras med förmågan att utifrån en grundläggande syn på människa och samhälle, fånga de behov av bildning och lärande som i varje tidsskede uppenbaras.

När man talar om folkbildningens gemensamma idégrund är det viktigt att betona de enskilda studieförbundens och folkhögskolornas frihet och ansvar att utveckla och fördjupa sin idémässiga profil och de värderingar som bär upp verksamheten.

Som grund för detta finns några gemen-

samma idé- och värdemässiga utgångspunkter som kännetecknar folkbildningen:

• Respekt för demokrati och människovärde

Studieförbund och folkhögskolor hävdar alla människors lika värde – oberoende av kön, ursprung, livsåskådning eller sexuell orientering. I folkbildningen ska idén om människors lika värde hävdas i ord och gestaltas i handling.

Inom folkbildningen tror vi på varje människas kraft och förmåga till lärande, utveckling och ansvarstagande. Denna tro följs av insikten att alla människor kan hamna i sköra och utsatta livslägen, som innebär att de kan behöva stöd för att komma vidare i livet. Studieförbund och folkhögskolor vill bidra till att frigöra människors kraft och potential. Vi agerar alltid *med*, inte *för* människor.

• Kunskap och bildning har ett egenvärde

I folkbildande verksamheter relateras lärandet till människans totala livssituation. Bildning är en process, där kunskapssökande samman-

länkas med personlig utveckling, mognad och förmåga till helhetssyn.

Inom folkbildningen värderas både praktisk och teoretisk kunskap högt.

I vår tid finns en tendens att enbart värdesätta det som leder vidare – när ett resultat eller har en påvisbar effekt – för individen eller för samhället i stort. Inte minst inom utbildningsområdet är detta framträdande. I kontrast till denna mer instrumentella kunskapsyn hävdar vi inom folkbildningen egenvärdet i människors bildning och kunskapssökande.

• Deltagarna styr

I folkbildningen är deltagarna aktiva medskapare i lärandeprocesserna. Många studiecirklar startas på eget initiativ av människor som vill lära tillsammans. I folkbildningen tar deltagarna själva ansvar för lärandet, med stöd av ledare och medarbetare i studieförbund och folkhögskolor.

Deltagarinflytandet är en del av folkbildningens pedagogik och har även en stark koppling till det demokratiska idéarbetet i folkbildningen. I studiecirklar och folkhögskolekurser utövas och tränas demokratiska arbetsformer genom att aktiv medverkan, delaktighet och ansvarstagande är centrala beståndsdelar i själva lärandet.

• Möten utvecklar människor och samhällen

Folkbildning är lärande i gemenskap. I samspillet mellan människor – i studiecirklar och folkhögskolekurser – sker de bildningsprocesser som kan föda insikter och djupare förståelse.

I folkbildningen kan människor dela både det som förenar och skiljer. Olika uppfattningar och erfarenheter kan komma till uttryck och brytas mot varandra. Sociala och

kulturella gränser kan överbryggas. I det goda mötets väsen ligger också respekten för medmänniskan. Målet behöver inte vara att bli överens om allt. Det kan räcka med att komma överens om att man tycker olika.

Folkbildningens tusentals möten bygger broar och skapar tillit mellan människor. De skänker glädje, gemenskap, meningsfullhet i livet, men kan även föda tankar om samhällsförändring och utveckla handlingsberedskap för att agera.

Folkbildningens möten har betydelse för samhället i stort – för känslan av samhörighet och som en grund för tilltron till varje medborgares del i helheten, det gemensamma.

• Fri folkbildning för människors frivilliga kunskapssökande

Folkhögskolor och studieförbund hävdar sin självständighet och fria ställning i samhället.

Genom att folkbildningen står fri från politisk detaljstyrning kan studieförbund och folkhögskolor direkt vägledas av medborgarnas kunskapssökande. Deltagandet i folkbildningsverksamhet är frivilligt och utbudet av studiecirklar och kurser styrs i hög grad av det som människor efterfrågar.

Folkbildningsorganisationernas självständighet innebär också att vi från en fri position kan vara en kritisk och ifrågasättande röst i samhällsdebatten.

Studieförbunden och folkhögskolorna tar del av samhällets gemensamma resurser i form av offentliga medel. Friheten innebär därmed ett stort ansvar. Stödet till folkbildningen ska bidra till utvecklingen av det svenska samhället, i enlighet med demokratiskt fattade beslut. Studieförbunden och folkhögskolorna ska präglas av transparens utifrån strävan att förbättra verksamheten, och vill visa öppenhet för samverkan med andra samhällsaktörer.

4. Några samhällsutmaningar

Samhället förändras. Svensk folkbildning förändras. Att ge en fullständig och entydig bild av samhällsutvecklingen är knappast möjligt, om ens önskvärt. Ännu vanskeligare är att med säkerhet slå fast vilka framtidens stora utmaningar är.

I backspegeln går det att urskilja den betydelse som folkbildningen i varje tid har haft för svensk demokrati och välfärd. Folkbildningens roll under 1900-talets första decennier kan knappast överskattas, när det gäller att befästa svensk demokrati och bidra till att höja utbildningsnivån i befolkningen.

Samspelet mellan det idémässiga, visionära och det pragmatiska, konkreta – mellan tanke och handling – är något som alltid varit utmärkande för folkbildningen. Så är det fortfarande. Denna process förutsätter en livaktig idédiskussion som både hämtar näring från och visar riktning i det praktiska folkbildningsarbetet.

Till skillnad mot i folkbildningens barn- och ungdom är många folkhögskolor och studieförbund numera etablerade samhällsinstitutioner, och löper som sådana alltid risken att stelna i sina former och föreställningar. Här får folkbildningen i första hand lita till sina deltagare. Både unga och äldre bidrar med ett kontinuerligt inflöde av tankar och synpunkter, ofta kritiska och ifrågasättande. Att folkbildningens organisationer är lyhörda och förmår ompröva, är en förutsättning för vitalitet och styrka.

Vad är det då för stora utmaningar som samhället står inför? Trots den osäkerhet som präglar alla framtidsbedömningar går det att lyfta fram några frågor som redan idag kräver tankeskärpa och initiativkraft, och där vi inom folkbildningen är beredda att bidra till en positiv samhällsutveckling.

Mångfald och sammanhållning

Vi lever i mångfaldens globala samhälle. Människor, information, varor och tjänster rör sig över gränserna i en omfattning och i ett tempo som aldrig någonsin tidigare. Sverige utmärks idag av mångfald och pluralism. Nästan 1,4 miljoner svenskar är födda i ett annat land. Ett stort antal svenskar bor i andra länder. Människan har i alla tider sökt godare livsbetingelser genom flytt och flykt. Rörligheten är alltså inte ny, men mer påtaglig nu än tidigare.

Mångfaldens samhälle karakteriseras av att det dynamiska och öppna ersätter det statiska och slutna. Denna utveckling är i grunden positiv. Rörligheten vidgar människors frihet och möjligheter. Samhället utvecklas genom impulser och initiativkraft utifrån.

Men viljan att leva i ett samhälle som präglas av mångfald och pluralism, måste även innefatta förmågan att se och anta de utma-

ningar som detta för med sig.

Varje samhälle formas utifrån överenskommelser om grundläggande gemensamma normer och värderingar. Ytterst uttrycks dessa i vår lagstiftning. Men även andra faktorer är centrala för att upprätthålla en grundläggande samhällsgemenskap. Det handlar om sådant som berör människors känsla av tillit, trygghet och delaktighet.

Utmaningen handlar om att forma ett samhälle som kan upprätthålla denna grundläggande samhällsgemenskap, utan att det leder till likriktning och påtvingad anpassning. På ett mer övergripande plan gäller det att förhindra en utveckling som innebär att enskilda och grupper isoleras från varandra, att murar byggs och klyftor ökar. Klyftor i samhället kan ha många dimensioner och exempelvis gälla etnicitet, kön, ålder, bostadsort, hälsa, inkomst och utbildning.

Det finns knappast några enkla lösningar för att forma ett samhälle som präglas av både mångfald och sammanhållning. Politiska vägval och beslut har betydelse, men det är inte självklart att alla lösningar finns i de storskaliga politiska projekten. Kanske gäller det snarare att utveckla det finmaskiga nät av mellanmänniskliga relationer, vars grund står att finna i ett utvecklat civilt samhälle.

Fördomar och fientlighet mot det som uppfattas som annorlunda och främmande har ofta sin grund i rädsla och okunskap. Bildning och lärande blir i det perspektivet ett sätt att hävda demokratins principer om alla människors lika värde.

Det är i vardagens möten mellan människor – på arbetsplatser, i föreningar, i studieverksamhet – som samhällets grundläggande värderingar och överenskommelser formas och omformas i en kontinuerlig process. Inom folkbildningen vill vi bidra till dessa processer och därmed till ett samhälle som främjar både mångfald och sammanhållning.

Delaktighet och sammanhang

De allra flesta människor har behov av att känna sammanhang, delaktighet och gemenskap med andra i samhället. Detta är ingen självklarhet för alla. Utanförskapet kan ha många ansikten, men grundläggs ofta tidigt i livet. Varken grundskolan eller gymnasieskolan klarar idag av att fullt ut erbjuda alla den goda start i livet som en bra utbildning innebär. En alltför hög andel ungdomar lämnar grundskolan utan godkända betyg och fullföljer inte sina gymnasiestudier.

Att ha ett arbete är grunden för egen försörjning och självständighet. Människor i arbete bidrar även till samhällets gemensamma utveckling. Många saknar i dag ett fast arbete. Ungdomar och unga vuxna, framför allt med bristfällig utbildning, riskerar att aldrig få fäste på arbetsmarknaden.

Andra slås ut från arbetslivet i alltför tidig ålder, på en arbetsmarknad som inte är anpassad för personer som av olika skäl inte kan motsvara de krav som ställs.

Utanförskap handlar inte enbart om att stå vid sidan om den reguljära arbetsmarknaden, utan kan även ha sin grund i andra omständigheter som exempelvis ohälsa och funktionsnedsättning.

När utanförskapets orsaker diskuteras är det viktigt att *samtidigt* söka förklaringar på både ett individuellt och strukturellt plan. Följaktligen måste åtgärderna också rikta sig såväl till enskilda individer som mot de förhållanden i samhället som leder till att människor marginaliseras.

På ett strukturellt plan är det uppenbart att klyftorna i samhället har ökat under en följd av år. På en rad områden – inkomst, utbildningsnivå, ohälsotal etc – finns betydande skillnader mellan olika grupper i befolkningen. Sammantaget är detta tecken på en skarpare skiktning i samhället, vars konsekvenser är svåröverblickbara, men knappast positiva för Sveriges långsiktiga utveckling.

För enskilda individer gäller det att erbjuda

insatser som just utgår från varje människas behov och önskemål. Inte sällan är utanförskapet kopplat till känslor av otillräcklighet och bristande självkänsla. Att inte få möjlighet att till fullo utveckla sin potential är negativt för den enskilda individen – men innebär även en förlust för samhället i stort.

Inom folkhögskolorna och studieförbunden vill vi bidra till utjämning av klyftor och skärpa insatserna för ökad delaktighet och minskat utanförskap i samhället. Att bygga på människors möjligheter och uppmuntra de förmågor som varje människa bär på är en viktig utgångspunkt för våra insatser.

En hållbar framtid

En långsiktigt hållbar utveckling rymmer flera dimensioner – ekologiska, ekonomiska, sociala och kulturella. Frågorna som väcks sträcker sig från det politiska till det privata. Från globala förhandlingar och avtal till enskilda människors värderingar och vardagsbeteenden.

Det är uppenbart för de flesta att arbetet för en långsiktig hållbar utveckling är en ödesfråga för mänskligheten. Några självklara svar finns knappast. I detta vilar också en stor risk. Hot som uppfattas som övermäktiga, och där det inte finns några självskrivna lösningar, kan leda till uppgivenhet och passivitet. En del av de hot som uppenbaras riskerar inte heller att i första hand drabba oss själva, utan människor i andra delar av världen och i kommande generationer.

Samtidigt finns det positiva tecken. Allmänhetens medvetenhet om de globala miljöhoten ökar och även vardagsbeteenden förändras. Frågor om en långsiktigt hållbar utveckling har sin givna plats på politikernas agenda. Många företag arbetar aktivt med att upprätta och tillämpa etiska och miljömässiga riktlinjer i sin varu- och tjänsteproduktion.

Det finns även tendenser till livsstilsföränd-

ringar, exempelvis genom ett ifrågasättande av materiell överkonsumtion i de rika länderna och en vilja till omställning för en mer hållbar utveckling.

Inom folkbildningens organisationer har vi kompetens och beredskap för att spela en aktiv roll i frågor som rör global rättvisa och hållbar utveckling. Vår utgångspunkt är att möta människor just där de befinner sig – i deras oro och rädsla, vilja till engagemang och lärande.

Lära för livet – under hela livet

Bildning och kunskap har i alla tider varit en nyckel till framgång, både för enskilda människor och för utvecklingen av samhällen. Sveriges demokrati och välstånd grundlades under 1900-talet med massiva satsningar på utbildning, där folkbildningen hade en avgörande betydelse.

I vår tid har tempot i samhällsförändringarna ökat, inte minst på grund av en accelererande teknisk utveckling. Detta innebär att samhället måste formas så att medborgarna ges möjlighet att tillägna sig ny kunskap under hela livet.

Kunskap krävs för att möta människors möjligheter och vilja att utvecklas i arbetslivet. Kunskap krävs i vardagen, för att samhällsservice och tjänster ska bli tillgängliga. Kunskap krävs för att få tillgång till, men även kritiskt kunna granska och värdera, ett växande informationsflöde.

Inte minst krävs möjligheter till lärande, just för att kunskap och bildning har ett egenvärde – är något som skänker insikt, mening och sammanhang.

Sammantaget innebär detta att människor efterfrågar en mångfald av möjligheter till lärande – av skilda skäl, på skiftande sätt och i olika sammanhang. Behoven kan beskrivas som att människor efterfrågar ett *livslångt*, *livsdjupt* och *livsvitt* lärande.

- *Livslångt* – ett lärande som sträcker sig genom livets alla skeden.
- *Livsdjupt* – ett lärande som leder till djupare insikter och personlig utveckling.
- *Livsvitt* – ett lärande som innefattar livets alla områden.

Den demografiska utvecklingen i Sverige kommer att innebära en allt större andel äldre i befolkningen. Människor lever allt längre och kommer sannolikt att vilja leva ett aktivt

liv högre upp i åldrarna. Samtidigt kommer många unga människor under hela sitt liv att behöva komplettera och utveckla de kunskaper de har med sig från grundskola, gymnasium och högskola.

Att behovet av bildning och lärande kommer att fortsätta växa är knappast ett osannolikt antagande. Inom folkbildningen vill vi möta människors behov av ett livslångt, livsdjupt och livsvitt lärande.

Framtiden utmaningar och folkbildningens möjligheter

- Folkbildningen vill bidra till sammanhållning, tillit och delaktighet i mångfaldens samhälle, genom att erbjuda mötesplatser och miljöer för lärande – med ett brett utbud av folkhögskolekurser och studiecirklar.
- Folkbildningen vill bidra till minskade klyftor genom möjligheter för människor att få nya chanser till utveckling och lärande. Arbete är grunden för människans försörjning och självständighet. Folkbildningen ska bidra till att öka människors möjligheter och förmåga att utvecklas i arbetslivet.
- Folkbildningens organisationer vill spela en aktiv roll i frågor som berör en globalt långsiktig hållbar utveckling. Genom att prioritera dessa frågor, i nära samverkan med civilsamhället, kan breda befolkningsgrupper involveras i de utmaningar som mänskligheten står inför.
- Studieförbund och folkhögskolor vill bidra till att höja bildningsnivån i samhället genom ett livslångt, livsdjupt och livsvitt lärande.

UPPGIFTER OCH UTMANINGAR

5. Demokratisk utveckling och förnyelse

Demokratien är aldrig självklar, blir aldrig fulländad. Grundläggande mänskliga fri- och rättigheter kan heller aldrig tas för givna. Att varje generation måste erövra demokratien, hävdas ofta och ibland slentrianmässigt.

Hoten mot det öppna och demokratiska samhället kan ta sig olika uttryck. Det kan ha sin grund i etniska, religiösa eller politiska motsättningar. Det kan handla om att människor känner maktlöshet och uppfattar att demokratien inte gäller dem. Kanske är ett av de största hoten mot demokratien just föreställningen om att arbetet med att försvara, förstärka och fördjupa demokratien inte längre är nödvändigt.

Demokrati är ett komplext begrepp och beroende på hur det tolkas och definieras framträder olika hot, brister och möjliga vägar till förbättringar.

De flesta har uppfattningen att demokrati innebär något mer än en form för beslutsfattande. Här vidgas synen på demokrati till att innefatta alla människors möjligheter till delaktighet och samhörighet. I en väl fungerande demokrati har människor reella möjligheter att påverka, så väl sitt eget liv som samhället i stort.

I folkbildningen är detta flerdimensionella synsätt på demokrati framträdande. Utifrån det går det att identifiera brister i dagens demokrati – liksom vägar till utveckling och förnyelse.

Det finns uppenbara tecken på att vi går mot

ett mer professionaliserat folkstyre, där de representativa demokratiska institutionerna blir en angelägenhet för allt färre. Tecken på detta är sjunkande medlemsantal och färre förtroendevalda i de politiska partierna.

Samtidigt finns det ett brett samhällsintresse, inte minst bland unga. Men intresset är flyktigare än tidigare och karaktäriseras i högre grad av engagemang i enskilda sakfrågor.

Situationen kan kanske sammanfattas som att det hos många finns engagemang, intresse och även kanaler där åsikter kan framföras, inte minst via olika sociala medier. Däremot behövs fler arenor och sammanhang där engagemanget kan kanaliseras på ett sådant sätt att det leder till faktiskt politiskt inflytande och ansvarstagande.

Ibland används begreppet demokratiskt underskott för att beskriva att många människor exkluderas från reellt politiskt inflytande. Utmaningen har beskrivits som att ”demokratisera demokratien”.

Folkbildningens Vägval & Vilja

– demokratisk utveckling och förnyelse

I folkbildningens ambitioner att fördjupa demokratien framträder några grundläggande aspekter som visar väg när vi i vår praktiska verksamhet bidrar till det demokratiska samhällets utveckling.

Försvaret för grundläggande demokratiska fri- och rättigheter

Folkbildningens organisationer ska i ord och handling försvara det demokratiska samhället och människors grundläggande fri- och rättigheter.

Vi vill aktivt bidra till en levande samhällsdebatt om demokratis innebörd och utveckling – och tydligt uppmärksamma de situationer när demokratiska värden är hotade.

Den demokratiska medborgaren

Ett demokratiskt samhälle förutsätter bildade och aktiva medborgare. Därför är det viktigt att uppmuntra och underlätta människors kunskapssökande och vilja till engagemang.

Varje år deltar nära en miljon människor i studieverksamhet i folkhögskolor och studieförbund. De kulturarrangemang som anordnas når många fler. Dessa folkbildande aktiviteter innebär att människor rustar sig själva för att aktivt kunna påverka sitt eget liv och samhället i stort.

Jämfört med många andra utbildningsanordnare finns inom folkbildningen en stark betoning på de medborgarbildande inslagen. Lärandets innehåll och mål – ämne och resultat – är visserligen viktiga, men inom folkbildningen vidgas läroprocessen och relateras till deltagarnas förmåga att tillsammans med andra verka som aktiva och engagerade samhällsmedborgare.

Det är lätt att bortse från den betydelse som denna grundläggande medborgarbildning har för det demokratiska samhällets utveckling. Det finns ibland en tendens att demokrati ska fokusera på partipolitik – och att utbildning och lärande ska kopplas till framtida yrkesutövning.

I folkbildningen vidgas ambitionerna. När deltagare i folkhögskolekurser och studiecirkel ökar sin självkänsla, tränar sin förmåga att kommunicera och uttrycka åsikter, genomför kulturprojekt eller engagerar sig i samhällsfrågor – då är det fråga om en medborgarbildning som stärker det demokratiska samhällets fundament. Genom detta bidrar folkhögskolor och studieförbund till att ”varje generation ges möjlighet att erövra demokratin”.

Människors möten

Demokrati handlar i grunden om relationer mellan människor. Det gör även folkbildning.

Studiecirkel och folkhögskolekurser är i sig demokratiska arenor – laddade med centrala demokratiska värden som diskussion och meningsutbyte, förhandling och kompromiss, gemensamt kunskapssökande som ger sammanhang och mening.

Studiecirkeln är en symbolisk bild för folkbildningens demokratiska grundidé. Människor sitter tillsammans i en cirkel. Deltagarna bidrar efter förmåga till gruppens gemensamma lärande. Alla får göra sin röst hörd och ingen är värd mer än någon annan.

Att utveckla social kompetens och empatisk förmåga blir allt viktigare i det moderna samhället. De små studiegrupper som utgör folkbildningens kärna är miljöer där dessa egenskaper kan utvecklas.

Möten kräver också fysiska förutsättningar – öppna, offentliga arenor där goda möten kan äga rum. Sådana arenor är en bristvara i dagens samhälle. Antalet allmänna bibliotek har minskat drastiskt på senare år. Att använda förenings- och konferenslokaler är ofta för dyrt för mindre föreningar och nätverk. Här bidrar studieförbunden och folkhögskolorna genom att upplåta lokaler för olika ändamål.

Folkbildning – civilsamhälle – demokrati

Folkrörelser och föreningar har stor betydelse för demokratins utveckling. De är i själva verket en central del av svensk demokrati. Detta gäller allt från de stora nationella folkrörelserna till de lokala nätverk och föreningar som varje dag bildas i det svenska samhället.

Ibland används begreppet civilsamhälle för att avgränsa den del av samhället som inte tillhör det offentliga, marknaden eller de enskilda hushållen. Civilsamhällets roll för demokratin har uppmärksammats mycket på senare år, och då tagit sikte på den avgörande betydelse ett starkt civilsamhälle har för att upprätthålla och utveckla vad som kan kallas en grundläggande demokratisk infrastruktur.

Folkhögskolor och studieförbund har mycket starka band till föreningsliv och folkrörelser. De flesta folkhögskolor har folkrörelser som huvudmän. De offentligt drivna skolorna har ofta ett nära samarbete med föreningslivet. Flertalet studieförbund är grundade av folkrörelser och har ett stort antal medlemsorganisationer.

Den nära relationen till folkrörelserna ger folkbildningens organisationer dess idémässiga profil och påverkar även utbudet av kurser och studiecirklar.

Folkhögskolorna har i allmänhet ett nära samarbete med föreningslivet på de orter där de verkar. Ofta fungerar folkhögskolorna som bildningscentrum och tankesmedjor för sina huvudmän. Hit förläggs kurser och utbildningar som syftar till kompetensutveckling i organisationerna.

För många deltagare som saknar tidigare erfarenhet av förenings- och frivilligarbete blir tiden på folkhögskolan en inkörsport till ett aktivt föreningsengagemang.

En stor del av alla studiecirklar och kulturprogram som studieförbunden anordnar genomförs i nära samverkan med någon medlemsorganisation. Det lokala samarbetet med

föreningslivet är omfattande. De flesta lokala föreningar har inga anställda och får helt lita till ideella krafter. Detta gäller inte minst de nya föreningar och informella nätverk som växer fram, ofta på initiativ av engagerade ungdomar. Här fungerar lokala studieförbundsavdelningar som viktiga samarbetspartners, exempelvis för pedagogiskt, administrativt och praktiskt stöd. Studieförbundens medarbetare har ofta rollen som inspiratörer, kontaktförmedlare och rådgivare.

Folkbildningen har också en viktig roll att spela för att bidra med förnyelse och idéutveckling i civilsamhället.

Folkbildningens stöd till föreningslivet handlar inte om några spektakulära kampanjer och utspel, och uppmärksammas sällan i media. Det kan snarare liknas vid ett ”demokratiskt vardagsarbete” med stor betydelse för civilsamhällets utveckling och vitalitet.

Mångfaldens demokrati

Folkbildningen försvarar mångfaldens demokratiska samhälle. Det innebär att vi står upp för minoriteters rättigheter i samhället, liksom att vi ger plats för uppfattningar och kulturella uttryck som inte är majoritetens.

I mångfaldens samhälle riskerar det alltid att uppstå spänningar och konflikter mellan olika grupper. De senaste årens, ofta polariserade och laddade, samhällsdebatt om integration och mångkultur är ett uttryck för detta.

Motsättningar mellan olika frihets- och rättighetsperspektiv kan också uppstå, utan några självskrivna och enkla lösningar.

För folkbildningen är den viktigaste uppgiften kanske inte att i alla lägen ge svar och inta tvärsäkra ståndpunkter, utan att ställa de viktiga frågorna och låta olika åsikter komma till uttryck på ett respektfullt sätt.

I folkhögskolor och studieförbund möts människor som ofta förenas av ett gemensamt intresse eller en vilja att lära nytt inom

ett område. Detta är positivt, men vi vill också skapa arenor där olikheter kan mötas – där skilda erfarenheter, perspektiv och värderingar kan komma till uttryck och brytas mot varandra, utifrån ett ömsesidigt erkännande av våra olikheter rätt att existera och utvecklas.

I det mångkulturella Sverige kommer sådana mötesplatser att bli allt mer betydelsefulla. Här bidrar vi inom studieförbunden och folkhögskolorna redan idag med viktiga insatser, men mer kan göras på detta område.

Makt och möjlighet att påverka

Hur makt och inflytande fördelas i samhället är i allra högsta grad en fråga som berör folkbildningen. Om makt och inflytande fördelas ojämnt riskerar demokratin att urholkas och förlora i legitimitet.

Folkbildningen kan utjämna maktskillnader genom att skapa förutsättningar för människor att erövra makt och inflytande på olika områden. Varje studieförbund och folkhögskola kan ge exempel på hur deltagare och grupper engagerar sig i samhällsfrågor – och hur enskilda personer stärker sina demokratiska resurser genom folkbildning.

Studieverksamheten är i många fall länkad till föreningar och nätverk som vill förändra och påverka samhällsutvecklingen. Genom folkbildningen tillfogas föreningsengagemang moment av lärande, analys och reflektion – vilket ur demokratisk synpunkt är en tillgång.

Folkbildningens organisationer har ett demokratiskt ansvar att själva driva opinion och agera politiskt, enskilt eller genom sina samarbetsorganisationer. Hur detta ska ske och vilka frågor som ska drivas, måste avgöras av studieförbunden och folkhögskolorna själva. Här finns dock möjligheter till ett mer offensivt agerande än idag, inte minst utifrån det faktum att vi inom folkbildningen, genom

mötet med alla deltagare, tidigt kan lyssna av stämningar och uppmärksamma brister och behov i samhället. Detta ger goda förutsättningar för att med stor trovärdighet bilda opinion, till exempel i frågor som rör kultur, utbildning, integration och civilsamhällets utveckling.

Demokrati och samhällsengagemang över gränserna

En viktig aspekt av folkbildningens demokratiska arbete är kopplat till det internationella engagemang i folkhögskolor och studieförbund. Det tar sig många uttryck, främst återspeglar i kurs- och studiecirkelutbudet och i det omfattande samarbetet med föreningar och folkrörelser som är engagerade i internationella frågor.

Folkbildningens internationella arbete engagerar många människor i Sverige och lägger därmed grund för ett ökat intresse för globala rättvisefrågor.

Folkbildningsorganisationernas kompetens och engagemang på detta område är underutnyttjat, varför de bör ges förutsättningar att i ökad utsträckning delta i Sveriges utvecklingssamarbete, inte minst på utbildningsområdet och i arbetet för demokrati och mänskliga rättigheter.

Inom folkbildningens organisationer har vi en viktig roll att spela i de internationella sammanhang som berör frågor om vuxenutbildning, civilsamhälle samt validering av informellt och icke-formellt lärande. Inom EU utvecklas politiken inom det utbildningspolitiska området, där trenden går mot ökad samordning. Folkhögskolor och studieförbund är i skiftande grad aktiva i detta arbete, enskilt eller genom olika samarbetsorgan. Inom folkbildningen bör vi i ökad utsträckning utveckla strategier för att påverka politiken i EU och andra internationella organ.

Demokratisk utveckling och förnyelse – uppgifter och utmaningar i sammanfattning

- Studieförbund och folkhögskolor ska vara en tydlig röst för demokrati och alla människors lika värde.

- Folkbildningens organisationer vill ta tillvara och kanalisera människors vilja till samhällsengagemang.

- Folkbildningen vill skapa mötesplatser och arenor där människors samhällsengagemang kan ta gestalt och komma till uttryck. Människor tar ställning och agerar – folkhögskolor och studieförbund skapar förutsättningar; stödjer, utbildar, visar väg.

- Studieförbund och folkhögskolor vill bidra till att människor kan utveckla och stärka sina demokratiska resurser. Insatser som identifierar och når ut till enskilda och grupper som är eller uppfattar sig som uteslutna från demokratiskt inflytande i samhället prioriteras.

- Folkhögskolor och studieförbund vill vara föregångare när det gäller att utveck-

la och pröva nya former för ett fördjupat medborgarinflytande. Det gäller i den egna pedagogiska verksamheten, men också i samhället i stort.

- Studieförbund och folkhögskolor vill vara en aktiv röst i frågor som rör demokratis utveckling, och då särskilt med fokus på folkbildningens och civilsamhällets betydelse i ett demokratiskt samhälle.

- Folkhögskolor och studieförbund vill själva vara demokratiska föredömen – i den interna styrningen av organisationerna, i synen på ledarskap och i den pedagogiska verksamheten.

- Folkbildningens möjligheter till internationella insatser inom svenskt utvecklingssamarbete bör i högre utsträckning än idag tas tillvara.

- Folkhögskolor och studieförbund ska utveckla gemensamma strategier för ökad medverkan och möjligheter till påverkan inom EU och andra internationella organ, när det gäller frågor som knyter an till folkbildningens verksamhetsfält.

UPPGIFTER OCH UTMANINGAR

6. Öppenhet och tillgänglighet för alla

Alla människor har rätt att delta i folkbildande verksamhet. Alla deltagare är betydelsefulla, oavsett deras bakgrund och skäl för att delta. Spännvidden på deltagare vad gäller ålder, kön, bakgrund och bostadsort, visar att folkhögskolor och studieförbund når ut – och når många.

Folkbildningsverksamheten ska vara tillgänglig och öppen för alla. Detta påstående innebär ett stort ansvar för oss som verkar inom studieförbund och folkhögskolor. Tillgänglighet betyder inte bara att dörren ska vara olåst. För att tillgängligheten ska bli reell krävs ibland att någon öppnar dörren och aktivt bjuder in.

Det är alltid riskabelt att dela in personer i grupper och kategorier. I generaliseringens förlängning lurar fördomen, där en persons grupptillhörighet riskerar att förminska, eller i värsta fall utplåna, hennes individuella gestalt och särart. Men den som aldrig talar i termer av specifika grupper stöter på en annan risk. Alla problem tenderar att individualiseras, när det i själva verket kan vara strukturella faktorer som orsakar att människor – just på grund av sin grupptillhörighet – diskrimineras, åsidosätts eller hamnar i underläge.

Samhället i stort, liksom folkbildningen, har att balansera mellan dessa synsätt. Det är här föreställningen om människors lika värde prövas i verkligheten, i vardagen.

Inom folkbildningen ska vi alltid se den

enskilda människan, alltid agera med människan – men inte bortse från strukturella faktorer som leder till att vissa grupper har sämre levnadsvillkor än andra.

En konsekvens av detta synsätt är att vi inte nöjer oss med att skapa förutsättningar för att alla ska kunna delta. Ambitionen är att verksamheten ska bidra till att minska klyftor. För att detta ska vara möjligt krävs att vi prioriterar resurser till de minst gynnade. Målet om minskade klyftor är gemensamt – men vilka deltagargrupper och vilka uppgifter som ska prioriteras är frågor som varje studieförbund och folkhögskola, utifrån sin profil och kompetens, själv måste avgöra.

Studieförbund och folkhögskolor vill vara öppna för samarbeten med olika aktörer – ideella organisationer, kommuner, landsting/regioner, myndigheter, näringslivet – för att minska klyftorna i samhället. På många håll sker detta med framgång, exempelvis inom arbetsmarknadsutbildning, omsorg samt insatser med invandrade och nyanlända flyktingar.

Folkbildningens Vägval & Vilja – öppenhet och tillgänglighet för alla

I folkbildningens ambition att vara öppen och tillgänglig för alla, är det några grundläggande aspekter som framträder – och som visar väg i vår praktiska verksamhet.

Utbildningsklyftorna ska minska

En god utbildning vidgar människors möjligheter att utvecklas på sina egna villkor, i den riktning de själva önskar.

Utbildningsklyftorna är fortfarande stora i det svenska samhället. Folkbildningen har genom sin pedagogik och människosyn särskilt goda förutsättningar att möta personer med låg formell utbildningsbakgrund och med dåliga erfarenheter från andra skolformer.

Under en lång följd av år har folkhögskolorna utvecklat pedagogiska metoder och studiemiljöer som innebär att människor kan övervinna hinder och svårigheter som tidigare begränsat deras möjligheter. Utgångspunkten är att varje människa har kraft och potential att förändra sin egen livssituation.

Att delta i folkbildande verksamhet kan vara ett viktigt steg i sig, men också ett steg som leder vidare. Det som börjar i en praktiskt inriktad studiecirkel eller en kortkurs på en folkhögskola, kan öppna möjligheter till vidare studier, inom folkbildningen eller på andra utbildningsinstitutioner.

För att upprätthålla och utveckla sin attraktionskraft bland personer med låg formell utbildningsbakgrund, måste folkhögskolor och studieförbund prioritera verksamheten med dessa målgrupper. Ofta kräver detta förstärkta resurser, till exempel i form av särskilda rekryteringsinsatser, ett målgruppsanpassat kurs- och cirkelutbud eller kompetensutveckling bland lärare, cirkelledare och övriga medarbetare.

Inom folkbildningen förenas vi i målet att minska utbildningsklyftorna i samhället. Enskilda studieförbund och folkhögskolor utvecklar metoder och avdelar resurser för att nå målet.

Invandrade och nationella minoriteter

Folkhögskolor och studieförbund ska finnas till för alla människor som av olika skäl söker sig till Sverige. I folkbildningen finns många deltagare med ursprung i andra länder, vilket visar att verksamheten är attraktiv och motsvarar behov som dessa personer har. Folkbildningens insatser sker inom olika områden:

- Folkbildningen erbjuder invandrade möjligheter till studier och lärande som ökar deras möjligheter att etablera sig i det svenska samhället. Detta kan ske i den ordinarie verksamheten, som ska präglas av öppenhet för människor med olika etnisk och kulturell bakgrund. Flera folkhögskolor och studieförbund erbjuder särskilda aktiviteter för personer som invandrat. För många innebär mötet med en folkhögskola eller ett studieförbund vidgade framtidsmöjligheter och en ökad känsla av delaktighet i det svenska samhället.
- Folkhögskolor och studieförbund vill stödja invandrades och nationella minoriteters förädlingsliv och folkbildning. Flera stora etniska organisationer är medlemmar i studieförbund och huvudmän för folkhögskolor. Det finns även studieförbund och folkhögskolor som i sin profil och i sitt ämnes- och kursutbud speglar det mångkulturella samhället. Lokalt samarbetar folkhögskolor och studieförbund med tusentals invandrarföreningar.
- Folkhögskolor och studieförbund vill aktivt verka för mångkulturella möten och mötesplatser. Sådana möten uppstår i hög utsträckning i den ordinarie verksamheten. Men det behövs flera arenor och naturliga kontaktytor mellan infödda och invandrade svenskar i samhället. Dessa mötesplatser uppstår inte alltid av sig själv och här har vi inom folkbildningen möjligheter att göra fler riktade insatser.

Människor med funktionsnedsättning

Folkbildningen har under lång tid varit ett betydelsefullt och uppskattat utbildningsalternativ för människor som lever med funktionsnedsättning.

För folkhögskolor och studieförbund är det viktigt med en hög grundtillgänglighet, som gör att personer med olika funktionsnedsättningar kan delta i det allmänna utbudet av kurser och studiecirklar. Vi har på senare år intensifierat det systematiska arbetet med tillgänglighets- och bemötandefrågor. Mycket återstår, men varje år tas steg i rätt riktning.

Ett stort antal folkhögskolor och studieförbund driver verksamhet som är särskilt anpassad för personer med olika funktionsnedsättningar. För många betyder dessa kurser en väg från isolering till gemenskap. De innebär också ökade möjligheter för deltagarna att – enskilt och tillsammans med andra i samma situation – stärka sina positioner i samhället och med större skärpa försvara sina rättigheter.

Utvärderingar som gjorts bland folkhögskoledeltagare med funktionsnedsättning en tid efter avslutade studier, visar att de har mycket positiva erfarenheter från tiden på skolan.

Många studieförbund och folkhögskolor har sedan lång tid tillbaka ett aktivt samarbete med handikapp-, patient- och brukarorganisationer. Här sker en omfattande folkbildningsverksamhet som direkt utgår från medlemmarnas behov, intressen och förutsättningar. Flera av dessa organisationer står folkbildningen nära som huvudmän för folkhögskolor och som medlemsorganisationer i studieförbund.

Folkbildning för alla – för bättre folkhälsa

Folkbildande aktiviteter i sig främjar folkhälsan. När en människa tar steget – från passivitet till aktivitet, från stillasittande till rörelse, från isolering till gemenskap – då händer något positivt. Något som banar väg till ökad livskvalitet och självkänsla. I folkbildningen tar många människor detta steg. Alla människors rätt och möjligheter att delta i folkbildande aktiviteter är därmed betydelsefull.

Det finns tecken på att folkhälsan försämras på en rad områden, bland annat i form av en omfattande psykisk ohälsa och en stor utbredning av det som ibland kallas välfärdssjukdomar.

Inom folkbildningen är vår utgångspunkt att förebygga att problem uppstår, en ambition som också ger de största mänskliga och samhällsekonomiska vinsterna. Ohälsans orsakssamband är komplexa. I det förebyggande arbetet är det därför viktigt att uppmärksamma både individuella livsstilsfaktorer och mer strukturella orsaker som kan leda till ohälsa.

Det är uppenbart att de ökande kraven i arbetslivets för många innebär stora påfrestningar. Detta, kombinerat med brist på arbetstillfällen, gör att många ställs helt utanför arbetslivet – ofta med påtagliga negativa ekonomiska, sociala och även hälsomässiga konsekvenser. Det är lätt att hamna i en negativ spiral, som kan föda känslor av otillräcklighet och misslyckande. Men negativa spiraler kan brytas, genom att rikta fokus på och frigöra den inneboende kraft som alla människor bär på.

Genom historien och fram till idag har folkbildningen varit ett alternativ för människor i utsatta livslägen och med särskilda behov – behov som andra inte har lyckats möta. Det är inte alltid dessa deltagare självmant och av egen kraft söker sig till studieförbund

och folkhögskolor, utan det krävs aktiva insatser för att bjuda in och motivera. Här måste folkbildningens grundläggande idéer och

människosyn få genomslag i konkret handling. Det ska vara låga trösklar för människor att ta del av folkbildande aktiviteter.

Öppenhet och tillgänglighet för alla – uppgifter och utmaningar i sammanfattning

- Folkbildningen vill vara ett öppet och välkomnande alternativ för alla människor, oavsett bakgrund och förutsättningar.
- Folkbildningen vill bidra till att minska utbildningsklyftorna i samhället. Särskild prioritet ägnas de personer som det formella skolsystemet lämnat bakom sig utan att kunna erbjuda en fullgod utbildning utifrån deras förutsättningar och behov.
- Folkhögskolor och studieförbund vill erbjuda vägar till etablering och delaktighet i det svenska samhället för människor från andra länder och för etniska minoriteter.
- Folkhögskolor och studieförbund vill arbeta systematiskt och målinriktat för att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning. Hög grundtillgänglighet och bemötandefrågor ska prioriteras.
- Folkhögskolor och studieförbund vill erbjuda studier och lärande för personer med olika funktionsnedsättningar, som är särskilt anpassade till deras behov, intressen och förutsättningar.
- Folkbildande aktiviteter bidrar till bättre folkhälsa. Folkhögskolor och studieförbund har en viktig roll för att uppmärksamma hot mot folkhälsan och bidra med förebyggande åtgärder.
- Folkbildningen har särskilt god förmåga att bryta isolering och frigöra kraft bland människor som av olika skäl – arbetslöshet, ohälsa, socialt utanförskap etc – vill vidga sina möjligheter i livet. Verksamhet med dessa deltagare prioriteras.

UPPGIFTER OCH UTMANINGAR

7. Förnyare för utbildning och arbetsliv

För att möta människors behov av lärande – från barndom till ålderdom – behövs en mångfald av utbildningsvägar och skolformer.

Folkbildningen är en del av det svenska utbildningssamhället, men med en tydlig egen profil. Det är framför allt den idémässiga grunden, pedagogiken och självständigheten som ger folkbildningen en särställning i förhållande till andra utbildningsanordnare.

Studieförbund och folkhögskolor bidrar på ett generellt plan till att höja den allmänna kunskapsnivån i samhället. Det breda utbudet av kurser och cirklar innebär för många dessutom vidgade möjligheter i arbetslivet.

Folkbildningens Vägval & Vilja – förnyare för utbildning och arbetsliv

Folkbildningen vill spela en aktiv roll för utveckling och förnyelse inom utbildningssektorn och arbetslivet. Utifrån våra ambitioner är några faktorer särskilt viktiga att lyfta fram.

Folkbildning som alternativ utbildningsväg

Folkhögskolan är för många en attraktiv skolform och utbudet av kurser är mycket stort.

Den långa Allmänna kursen, med huvudfokus på kärnämnen, är ett uppskattat alternativ till andra motsvarande utbildningsvägar. Allmänna kursen kan ge behörighet till högskolan i en särskild kvotgrupp.

Den Allmänna kursen har en flexibel utformning för att möta deltagarnas skiftande behov. För en del är Allmänna kursen ett sätt att komplettera avbrutna gymnasiestudier eller andra luckor i den formella skolbakgrunden.

För många personer med invandrarbakgrund är folkhögskolestudier ett sätt att skaffa sig en god grundutbildning inom ramen för det svenska utbildningssystemet.

Kurserna inom folkhögskolan har idag en mer flexibel utformning än tidigare. Det är en anpassning till deltagarnas skiftande behov, men innebär också nya utmaningar. Folkhögskolan måste kunna hantera den ökade individualiseringen av verksamheten utan att dess pedagogiska styrka går förlorad. Samarbetet i de små studiegrupperna, det projektorienterade lärandet och det utvecklade deltagarinflytandet är värden som ska behållas – även om former och förutsättningar ändras.

Folkhögskolans deltagare är berättigade till studiestöd. I takt med att människors utbildningsvägar genom livet blir alltmer skiftande och individuellt behovsstyrda krävs ett mer flexibelt studiestödssystem. Ekonomiska hinder får inte omöjliggöra för människor att utbilda sig.

Många studieförbund och folkhögskolor bedriver gymnasieskolor och specialutbildningar, vid sidan av den statsbidragsberättigade folkbildningsverksamheten. Detta bidrar till ett inflöde av kompetens och idéer som berikar organisationerna.

Yrkesutbildningar inom folkbildningen

Folkbildningen har stor potential vad gäller utbildning för framtidens arbetsliv. Hög pedagogisk kompetens, korta beslutsvägar, stort engagemang och entreprenörsanda är faktorer som talar till vår fördel.

För många har deltagandet i folkbildning direkta kopplingar till deras framtida yrkesutövning. För vissa handlar det om att skaffa sig en yrkesutbildning. För andra kan en kurs eller studiecirkel vara första steget i en yrkesmässig omorientering. Ett sätt att pröva på och känna sig för, innan mer genomgripande steg tas.

Folkhögskolorna erbjuder olika yrkesförberedande kurser, många med gott rykte och ett stort antal sökande. Här finns exempelvis utbildningar inom media, friskvård, fritid och kultur samt inom det sociala området. På många områden har folkhögskolan varit föregångare och den sektor i samhället som först uppfattat och tillfredsställt behov av nya yrkesutbildningar. Olika kurser inom media och friskvård är exempel på detta.

Många folkhögskolor har idag kopplingar till egenföretagande, entreprenörskap och socialt företagande. Denna utveckling styrs i hög grad av deltagarna själva, utifrån deras ambitioner att koppla folkhögskolestudierna till framtida arbete och försörjning.

Även studieförbunden erbjuder längre kurser med specialinriktning inom en rad ämnen. Här kan folkbildningen snabbt möta nya behov som uppstår – och erbjuda möjligheter

till lärande som för många deltagare har tydliga kopplingar till deras yrkesmässiga utveckling.

Utbildningar kopplade till arbetslivet

Tiden är förbi när människor tidigt i livet skaffade sig en yrkesutbildning och sedan arbetade med samma sak på samma sätt fram till pensionen. Framtidens arbetsliv kommer sannolikt att bli ännu mer flexibelt – med varierande arbetstid över livsrytmen, där perioder av arbete varvas med utbildning och där människor gör flera yrkesval genom livet.

En del människor är mer förändringsbenägna än andra. Därför bär utvecklingen på både möjligheter och hot. Redan idag upplever ett stort antal människor en hård press i arbetslivet, ofta med fysisk och psykisk ohälsa som följd. Många slits ut i förtid eller upptäcker att de inte längre ”platsar” på arbetsmarknaden.

Att möta människors skiftande förutsättningar och behov utmanar arbetslivets organisation och flexibilitet. Utvecklingen öppnar nya möjligheter och reser höga förväntningar på folkhögskolor och studieförbund. Att vara en del av människors livslånga lärande, med en tydlig koppling till arbetslivets förändring, är för folkhögskolor och studieförbund en inspirerande uppgift.

Folkbildningen kan bidra till att underlätta människors omställningsprocesser genom specialutformade kurser och utbildningar, som direkt möter specifika behov.

Redan idag kan människor genom folkhögskolorna och studieförbunden förvärva ny kunskap och komplettera tidigare utbildningar, vilket stärker deras positioner i arbetslivet.

Det genomförs även en omfattande studieverksamhet i samarbete med fackliga organisationer. Här innefattas studier för att stärka

arbetstagarnas delaktighet och inflytande i arbetslivet, liksom kurser och cirklar inom en rad ämnen – kultur, friskvård, natur etc – som bidrar till bildning och ökad livskvalitet.

Folkbildningsorganisationerna genomför även studieverksamhet och ingår i samarbetsprojekt med olika företagar- och branschorganisationer samt inom socialt företagande och entreprenörskap.

Insatser med arbetslösa

Folkbildningen bedriver verksamhet direkt riktad till personer i arbetslöshet. Folkhögskolan har under många år genomfört olika särskilda satsningar, exempelvis med unga långtidsarbetslösa som saknar grundskole- eller gymnasiekompetens. Här har folkhögskolorna utvecklat ett nära och fruktbart samarbete med arbetsförmedling, näringsliv och andra aktörer i syfte att underlätta deltagarnas möjligheter att få arbete. Satsningarna är utvärderade och omdömena om folkhögskolan mycket goda.

Studieförbundens ordinarie verksamhet bidrar till att stärka människors möjligheter på arbetsmarknaden. Många studieförbund erbjuder även cirkelverksamhet på dagtid som riktar sig direkt till personer som står utanför arbetsmarknaden. Att delta i en studiecirkel blir för många arbetslösa ett sätt – ibland det enda – att skapa rutiner i livet och upprätthålla regelbundna kontakter med andra människor.

Validering av informellt och icke-formellt lärande

För folkbildningen är frågan om möjligheterna för validering av informellt och icke-formellt lärande mycket betydelsefull. Det handlar om människors möjligheter att få kunskaper som är förvärvade utanför det formella utbildningssystemet kartlagda, bedömda och erkända. Folkbildning i sig är ett tydligt exempel på den stora betydelse som informellt och icke-formellt lärande kan ha för människor.

Inom EU behandlas frågan om validering av informellt och icke-formellt lärande parallellt med arbetet med European Qualification Framework (EQF). Det är ett system som beskriver resultat av lärande i tre kategorier: kunskaper, färdigheter och kompetens. Målet är att främja livslångt lärande och ge möjligheter till ökad jämförbarhet av lärandet, för att underlätta rörligheten mellan olika länder. Arbetet med att anpassa EQF i nationella ramverk, NQF, pågår nu i Sverige och flera andra länder.

För folkbildningen är det betydelsefullt att frågan om validering av kunskaper och färdigheter som tillägnas inom det informella och icke-formella lärandet ges hög prioritet. Folkhögskolor och studieförbund har här mycket att bidra med och vi ska aktivt delta i detta arbete, både på nationell och på europeisk nivå.

Förnyare för utbildning och arbetsliv – uppgifter och utmaningar i sammanfattning

- Folkhögskolor och studieförbund vill bidra till mångfalden i utbildningssamhället. För många deltagare är folkbildningen en inkörspport som bereder väg för vidare studier.
- Den Allmänna kursen är ett attraktivt alternativ för behörighetsgivande utbildning. För folkhögskolan är det en utmaning att möta allt mer resurskrävande deltagargrupper med bibehållen hög folkbildningsmässig kvalitet.
- Folkhögskolan vill fortsätta erbjuda yrkesutbildningar som svarar mot deltagarnas och arbetsmarknadens behov.
- Deltagarnas entreprenörsanda och vilja till egenföretagande ges uppmuntran och stöd.
- Människors möjligheter till yrkesarbete genom livet kommer att kräva en mångfald av utbildningar och fortbildningar. Folkbildningen ska spela en aktiv roll i människors livslånga lärande, med koppling till arbetslivets förändring.
- Folkbildningen har väl dokumenterade och erkända insatser när det gäller att nå personer i arbetslöshet. Detta är en uppgift som prioriteras. Nära samverkan med arbetsförmedling och arbetsliv är en framgångsfaktor som visar väg för ytterligare insatser.
- Det arbete med validering av informellt och icke-formellt lärande som pågår på europeisk och nationell nivå är av stor betydelse. Folkbildningens organisationer ska ha en aktiv roll i detta arbete.

UPPGIFTER OCH UTMANINGAR

8. Sveriges största kulturarena

Ett rikt kulturliv är en av samhällets mest fundamentala beståndsdelar. Folkbildningen utgör Sveriges största kulturarena.

Kultur har i alla tider och alla samhällen varit ett en del av människors liv. Att själv skapa och ta del av vad andra har skapat är en källa till glädje och gör livet rikare. Men kultur kan också oroa, utmana och avslöja. Ett fritt och mångfacetterat kulturliv är därför en väsentlig del av en vital demokrati. Kulturen hjälper oss att se klarare i frågor som rör grundläggande levnadsvillkor och mänskliga relationer.

Oavsett vilken kulturpolitik som förs kommer människor att ägna sig åt kulturella aktiviteter. Detta underlättas av att det i samhället finns aktörer som kan fånga upp initiativ, stödja och uppmuntra människor med kulturella intressen – eller med oförlöst kulturell nyfikenhet. Folkhögskolor och studieförbund är och ska förbli sådana aktörer.

Människors intresse för kulturell verksamhet kommer sannolikt att öka i framtiden. Tekniska möjligheter gör kulturen mer tillgänglig än tidigare. Ett rikt kulturliv ökar en Orts eller bygds attraktionskraft och är en viktig faktor när människor avgör var de vill bosätta sig.

Folkbildningens kultursyn präglas av dess syn på människa och lärande. I folkbildningen reduceras inte människan till enbart en passiv kulturkonsument, utan ses som en ak-

tiv medskapare i processer som vidgar synfält och fördjupar insikter. Att uppleva och att utöva kultur är de två ben som folkbildningens kulturverksamhet står på.

Kulturen ska göras tillgänglig för breda grupper i befolkningen. Utbudet ska spegla efterfrågan, men också formas utifrån ambitionen att minska de klyftor som fortfarande finns inom olika befolkningsgrupper när det gäller deltagande i kulturell verksamhet. Som lärande organisationer ska folkhögskolor och studieförbund erbjuda deltagarna möjligheter att utveckla sina intressen, kunskaper och färdigheter på kulturens olika områden.

Att uppleva och utöva kultur handlar ibland om att våga tänja sina gränser som människa. En del kulturella uttrycksformer kan för vissa verka främmande – och skrämmande. Steget från att uppleva vad andra gjort till att själv våga skapa är ibland stort. Här vill vi inom folkbildningens organisationer bidra som inspiratörer och dörröppnare.

Folkbildningens kultursyn bejakar och värdesätter olika kulturella uttrycksformer, med dörren öppen både mot historien och mot framtiden. Att vårda kulturarv och hantverkstraditioner går hand i hand med det nyskapande och experimentella. Ibland är avståndet mellan olika kulturyttringar mindre än man tror.

Gränsen mellan professionell kultur och amatörcultur blir alltmer flytande. Från folk-

bildningens perspektiv är det viktigt att hävda amatörkulturens status och roll – och även att främja samarbete mellan professionella kulturutövare och amatörer.

Folkbildningens Vägval & Vilja – Sveriges största kulturarena

Utifrån folkbildningens kultursyn och det omfattande arbetet för att erbjuda människor att utöva och uppleva kultur är det några frågor vi ser som särskilt angelägna att lyfta fram.

En bred kulturverksamhet i hela landet

Som Sveriges främsta kulturarena vill vi inom folkhögskolor och studieförbund erbjuda ett brett och omfattande utbud av kulturverksamhet, både när det gäller att utöva och uppleva kultur.

Människors egna initiativ och önskemål för att delta i folkbildande verksamhet är en viktig utgångspunkt. En annan är att bjuda in nya grupper till kulturella upplevelser och eget skapande.

Studieförbund och folkhögskolor har ett omfattande samarbete med lokala kulturföreningar. Mångfalden inom denna del av svenskt föreningsliv vittnar om ett brett kulturintresse, där människor gör betydande ideella insatser. Ofta handlar det om fristående föreningar, nätverk och projektgrupper som saknar den organisatoriska stabilitet som utmärker det mer etablerade föreningslivet. Det gör stödet från lokala folkbildningsaktörer än mer betydelsefullt.

Folkhögskolor och studieförbund vill ta del i utformningen av kulturpolitiken, där utvecklingen går mot en ökad regionalisering. Det gäller inte minst i arbetet med de regionala kulturplanerna, som utgör ett viktigt underlag för fördelningen av statens bidrag till kultu-

ren. Som självständiga och fristående organisationer vill studieförbund och folkhögskolor spela en aktiv roll i arbetet med de regionala kulturplanerna, och därmed bidra till förnyelse och utveckling av lokalt och regionalt kulturliv.

Kulturverksamhet bland unga

Folkbildningens kulturverksamhet är till för alla. Särskilt viktigt är att vi inom studieförbunden och folkhögskolorna gör det möjligt för människor att tidigt i livet utveckla ett intresse för att uppleva och utöva kultur. I hög utsträckning sker detta redan i dag, genom det stora antalet ungdomar som söker sig till studieförbundens kulturverksamhet och till de kurser med kulturell och estetisk inriktning som folkhögskolan anordnar.

Samspelet med unga kulturintresserade hör till folkbildningens mest dynamiska verksamhetsfält. Det finns inom studieförbund och folkhögskolor ett engagemang och en flexibilitet som attraherar många unga. Det gäller inte minst inom musik och scenkonst, där verksamheten är omfattande och ständigt lockar nya deltagare.

För ett stort antal unga är folkbildningen inkörsporren till ett aktivt kulturliv. Många som senare i livet ser tillbaka på sitt deltagande minns inte enbart kulturaktiviteterna i sig. Minnena speglar även vägen till vuxenlivet i bredare bemärkelse – att forma en egen identitet, att öka sin självkänsla och att möta vuxna som bekräftar och betror med ansvar.

Kulturentreprenörer och professionella kulturutövare

Folkbildningens organisationer fungerar ofta som kulturentreprenörer. Det innebär till exempel att vi har en samordningsroll mellan olika aktörer för att initiera och genomföra

kulturella aktiviteter och projekt. Här involveras ofta kommunala förvaltningar, föreningsliv, professionella kulturutövare, kulturinstitutioner, företag och enskilda medborgare. Det finns otaliga exempel på vad dessa former av dynamiskt samarbete kan leda till, alltifrån enskilda kulturarrangemang i det lilla formatet till stora festivaler som når uppmärksamhet långt utanför lokalsamhällets gränser.

På många håll utför folkbildningsorganisationerna kulturaktiviteter på uppdrag, inom

exempelvis barnomsorg, ungdomsskola, äldreomsorg och även i arbetslivet.

De kulturarrangemang som i stor omfattning anordnas av studieförbund och folkhögskolor innebär också betydande möjligheter för professionella kulturutövare att nå ut till en större publik.

Föreläsningsverksamheten har på senare år fått en renässans och verksamheten lockar allt fler besökare.

Sveriges största kulturarena – uppgifter och utmaningar i sammanfattning

- Studieförbund och folkhögskolor vill hävda och försvara en kultursyn som riktar fokus på möjligheterna för människor att utöva och uppleva kultur. Utifrån detta erbjuds ett brett utbud av kulturverksamhet över hela landet.
- Folkbildningen har goda möjligheter att nå ut till och inspirera människor och grupper som inte är vana vid kulturella aktiviteter. Särskild prioritet ägnas dessa.
- Folkbildningens kulturverksamhet bland unga har fortsatt hög prioritet.
- Folkhögskolor och studieförbund ska bidra till ett rikt kulturliv i mindre kommuner och glesbygd. Folkbildningens organisationer initierar samverkan med lokala aktörer inom kulturens område.
- Studieförbund och folkhögskolor ska i högre utsträckning än idag påverka utformningen och genomförandet av den nationella, regionala och lokala kulturpolitiken.
- Folkbildningen ska medverka aktivt i arbetet med regionala kulturplaner.

UPPGIFTER OCH UTMANINGAR

9. Lokal och regional närvaro och utveckling

Folkhögskolor och studieförbund har sin bas i lokalsamhället. Folkhögskolorna finns i alla län/regioner och deltagarna kommer från hela landet. Studieförbunden bedriver studie- och kulturverksamhet i Sveriges samtliga kommuner.

Folkbildningens Vägval & Vilja – lokal och regional närvaro och utveckling

I folkbildningens ambition att finnas till i hela landet och bidra till lokal och regional utveckling är det några frågor som vi särskilt vill lyfta fram.

Folkbildningens lokala närvaro

Den starka förankring som folkhögskolor och studieförbund har i lokalsamhället är en styrka. Genom vår lokala närvaro kan vi direkt möta människors behov av bildning och kultur.

En allt större andel av Sveriges befolkning bor i tätorter och större städer. Även studieförbunden och folkhögskolorna påverkas av denna utveckling. Antalet avdelningar i studieförbunden har på senare år minskat och understiger nu 200. Detta innebär totalt sett färre förtroendevalda i studieförbunden.

Den lokala verksamheten och representationen sker ofta genom samverkan med studieförbundens medlems- och samverkansorganisationer.

I ambitionen att upprätthålla lokal synlighet och närvaro i hela landet är det viktigt att analysera effekterna av organisatoriska förändringar i studieförbunden.

Många folkhögskolor är belägna på landsbygden och i mindre orter. På senare år har dock majoriteten av nya folkhögskolor och folkhögskolefilialer etablerats i större städer.

Studieförbunden och folkhögskolorna följer och värderar noga utvecklingen inom de egna organisationerna, i relation till demografiska förändringar i samhället. Ambitionen ska vara att upprätthålla en stark lokal förankring och närvaro, grundad i en djup kunskap om de behov och förväntningar på folkbildningen som finns i lokalsamhället.

Folkbildning och det lokala civilsamhället

Folkbildningens organisationer har stor betydelse för det lokala civilsamhället. På lokal nivå samarbetar vi med medlemsorganisationer, huvudmän och även med många andra föreningar och nätverk.

Folkhögskolorna fungerar på många orter som lokala kultur- och bildningscentrum. Förutom kursverksamheten genomförs ofta folkbildningsaktiviteter riktade till allmänheten i form av föreläsningar, utställningar, kulturarrangemang etc.

Studieförbunden vill vara ett nav i det lokala civilsamhället. ”Möjliggörare” är ett begrepp som ibland används för att beskriva studieförbundens roll. Ofta finns man med i bakgrunden för att stödja, uppmuntra och underlätta för ideella krafter som driver olika slags verksamhet. På detta sätt bidrar man till att stödja såväl etablerade föreningar som de nya rörelser som växer fram.

Genom folkbildningsorganisationerna erbjuds utbildningar för ledare och förtroendevalda som bidrar till det lokala föreningslivets utveckling och förnyelse.

Lokal och regional utveckling och samverkan

Den regionala nivån i samhället får allt större betydelse. Politiska överväganden och prioriteringar, exempelvis inom kultur-, utbildnings- och arbetsmarknadsområdet, kommer med stor sannolikhet att i ökad utsträckning ske på lokal och regional nivå.

Landsting och regioner är huvudmän för ett drygt fyrtiotal folkhögskolor. Kommuner och landsting ger betydande bidrag till folkbildningen, även om kommunernas bidrag på senare år har minskat kraftigt.

Folkhögskolor och studieförbund vill vara konstruktiva och självklara samverkansaktörer i regionalt och lokalt utvecklingsarbete.

Detta gäller exempelvis inom det arbete med regionala kompetensplattformar som växer fram, utifrån behoven av en mer sam-

ordnad struktur för regional kompetensförsörjning samt ett mer flexibelt och behovsanpassat utbildningssystem. Folkbildningens organisationer vill medverka i detta arbete.

Den praktiska folkbildningsverksamheten ger ett inflöde av kunskap och erfarenheter som kan tillföra mycket när framtidens lokala och regionala politik utformas. Den starka kopplingen till civilsamhället, flexibla arbetsformer och kompetenta medarbetare är faktorer som gör vår medverkan särskilt värdefull.

Uppgiften för folkbildningens organisationer vidgas här från att anordna kurser och studiecirkel till att bli en aktiv samverkanspart i ett lokalt och regionalt utvecklingsarbete.

Det gäller att vi inom studieförbund och folkhögskolor anpassar våra organisationer och vårt agerande – enskilt och gemensamt – för att kunna uppfylla de förväntningar som finns. Med en öppen och proaktiv attityd ska vi själva ta initiativ till samverkan och dialog. Redan idag finns goda exempel på att studieförbund och folkhögskolor agerar på detta sätt. Dessa kan tjäna som föredömen när vi stärker vår position i förhållande till offentliga, privata och ideella aktörer på lokal och regional nivå.

År 2008 träffades den första så kallade Överenskommelsen mellan regeringen, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) samt ett antal idéburna organisationer. Överenskommelserna syftar i korthet till att tydliggöra idéburna organisationers roll och uppgifter i samhället. Folkbildningens intresseorganisationer och även enskilda studieförbund har undertecknat Överenskommelsen.

Arbetet tydliggör frågan om relationen mellan den offentliga sektorn och de idéburna organisationerna. Inom folkbildningen vill vi aktivt medverka i denna utveckling och möta dess konsekvenser, inte minst på lokal och regional nivå.

Lokal och regional närvaro och utveckling – uppgifter och utmaningar i sammanfattning

- Folkbildningsorganisationerna vill upprätthålla en stark lokal närvaro och förankring, utifrån ambitionen att finnas i hela landet.
- Folkbildningen vill öka sin närvaro och tillgänglighet i områden där det civila samhället behöver förstärkas och där behovet av folkbildning är stort. Det kan gälla på mindre orter i glesbygden men också i storstädernas ytterområden.
- Folkbildningsorganisationerna vill vara ett nav för stöd och utveckling av det lokala föreningslivet – både i de mer etablerade folkrörelserna och inom nya föreningar, rörelser och mer informella nätverk.
- Folkhögskolor och studieförbund vill vara proaktiva aktörer som själva tar initiativ och öppnar sig för samverkan på den lokala och regionala nivån i samhället. Folkbildningen identifierar behov, ser möjligheter och föreslår åtgärder inom olika samhällsområden.
- Folkhögskolor och studieförbund medverkar aktivt i lokala och regionala forum som är relevanta för folkbildningens verksamhetsfält, exempelvis i arbetet med att utveckla regionala kompetensplattformar.
- Folkbildningen medverkar i diskussionen om idéburna organisationers roll i samhället, utifrån det pågående arbetet med de så kallade Överenskommelserna.

UPPGIFTER OCH UTMANINGAR

10. Pedagogik och lärmiljöer som motsvarar högt ställda förändringar

Verksamheten i studieförbund och folkhögskolor har tydliga pedagogiska kännetecken. Folkbildningens pedagogik innebär dock inte att tillämpa en modell för lärande enligt en exakt utarbetad teori eller regelbok.

En viktig utgångspunkt är att lärandet är frivilligt och inte styrs av centralt fastslagna mål och läroplaner. Denna frihet lägger en grund för deltagarnas aktiva medverkan i planering och genomförande av studierna.

Den starka betoningen på gruppernas självständiga arbete och på deltagarnas inflytande reducerar inte folkbildningsorganisationernas pedagogiska roll och betydelse, snarare tvärtom.

Ett aktivt deltagarinflytande uppstår självan av sig själv. För vissa är det en ny, och ibland skrämmande, erfarenhet att förväntas vara medskapande i att söka kunskap och ingå i de grupprocesser som är utmärkande för folkbildningen. Det gäller för studieförbund och folkhögskolor att skapa goda förutsättningar för att sådana lärmiljöer kan utvecklas. Ledarnas och lärarnas förmåga att motivera, lotsa, bekräfta och bidra till en trygg och tillåtande atmosfär i grupperna är av central betydelse.

Ett annat av folkbildningspedagogikens kännetecken är den starka kopplingen mellan teori och praktik. Både teoretisk och praktisk kunskap värderas högt, och lärandet innefattar ofta moment med praktisk tillämpning av den

kunskap som tillägnats.

Ytterligare ett utmärkande drag är att lärandet sker genom samspel, dialog och gemenskap i små studiegrupper. Folkbildningen kanske visar sin allra största styrka och särställning just i den lilla studiegruppens lustfyllda och kreativa lärande. Här övergår instrumentell inläring i bildande processer som kan föda djupare insikter och leda till personlig utveckling.

Folkbildningens Vägval & Vilja

– pedagogik och lärmiljöer

I folkbildningens ambition att erbjuda en god pedagogik och attraktiva lärmiljöer är det några områden som vi särskilt vill lyfta fram.

Pedagogisk utveckling och förnyelse

Folkbildningspedagogiken ser inte ut idag som den gjorde i folkbildningens barndom. Utmaningen är att ständigt förnya och modernisera pedagogik och lärmiljöer, utan att centrala värden och erfarenheter går förlorade.

I ett samhälle som kännetecknas av högt tempo och omfattande informationsflöden är

det särskilt viktigt att utveckla pedagogiska lärmiljöer som betonar djupare förståelse, insikt, sammanhang och ett kritiskt förhållningssätt till omvärlden.

På samma sätt som folkbildningen inspirerat andra utbildningsanordnare ska vi inom folkhögskolor och studieförbund hämta influenser utifrån. Öppenhet för nya idéer och forskningsrön – mod att pröva nytt och även att misslyckas – ska präglade verksamheten.

Den största drivkraften för pedagogisk förnyelse är att folkbildningen varje dag värderas av sina kritiska deltagare. Förmågan att med de folkbildningspedagogiska idéerna som grund kunna möta deltagarnas förväntningar, är avgörande för fortsatt framgång.

Flexibla lärformer

Möten och dialog mellan människor är ett centralt inslag i folkbildningen. Men mötesformer kan förändras. De senaste decenniernas utveckling inom IT-området har inneburit stora möjligheter att göra lärandet tillgängligt på orter och i sammanhang där det tidigare har varit svårt för människor att delta. Geografiska avstånd mellan människor lägger inte längre något hinder för digitala möten, som ett komplement till fysiska möten och mötesplatser.

Vår utgångspunkt är att se tekniken som ett medel för att förnya pedagogik och lärmiljöer, utan att de viktiga värden som kännetecknar god folkbildning går förlorade.

Folkhögskolor och studieförbund har under en följd av år utvecklat och tillämpat nya former för flexibelt lärande och distansstudier. En del har kommit längre än andra. Behoven kommer att öka i framtiden och det finns fortfarande betydande steg att ta på detta område.

Här prövas vår förmåga till förnyelse – och på ett djupare plan väcks viktiga frågor om folkbildningspedagogikens värdemässiga grundvalar och konkreta innebörd.

Läro- och ledarkompetens

Att vara ledare och lärare inom folkbildningen ställer särskilda krav. Det är cirkelledarna och folkhögskollärarna som i mötet med deltagarna levandegör folkbildningens pedagogik och människosyn. Lärare och ledare ska ha goda ämneskunskaper, kombinerat med pedagogisk och social kompetens. Detta gäller oavsett om läraren/ledaren är anställd, arvoderad eller arbetar ideellt, vilket är fallet för många cirkelledare i studieförbunden.

Folkhögskolan har en professionell lärarkår, där lärarna ofta genomgått den särskilda folkhögskolläraryrket.

Många som arbetar inom folkhögskolan kan vittna om allt mer arbetskrävande deltagargrupper. Många deltagare har bristfällig formell utbildningsbakgrund. Det finns även en ökning i antalet deltagare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Att folkhögskolan når dessa grupper är självfallet positivt. Men det ställer höga krav på lärarresurser – i form av tid och kompetens – utifrån ambitionen att möta varje elev utifrån hans eller hennes förutsättningar.

Många studiecirkelar startar på initiativ av deltagarna själva, med en i gruppen som ledare. I studieförbunden finns dessutom ett stort antal ideellt arbetande cirkelledare, ofta från föreningslivet, och även arvoderade ledare. Oavsett cirkelform och ämne har ledarskapet stor betydelse för cirkelns framgång – för en stimulerande lärmiljö, trygg stämning i gruppen, och för att se till att de regler och riktlinjer som finns för studiecirkelar följs.

Studieförbunden ansvarar själva för utbildning av cirkelledare. Utbildade cirkelledare är en viktig framgångsfaktor för studieförbunden. Att cirkelledarutbildningarna håller hög standard bidrar till ökad kvalitet i studiecirkelverksamheten. Attraktiva ledarutbildningar bidrar även till att få fler att ta på sig ledaruppdrag inom studieförbunden.

Pedagogik och lärmiljöer som motsvarar högt ställda förväntningar – uppgifter och utmaningar i sammanfattning

- En modern folkbildningspedagogik för-
enar tradition och förnyelse. Folkbild-
ningen har ett stort ansvar att forma lär-
miljöer som är anpassade till deltagarnas
förutsättningar och behov.
- Viktiga värden är centrala och bety-
delsefulla när kvaliteten i folkbildnings-
verksamheten bedöms – och ska därför
vägleda det pedagogiska utvecklingsar-
betet. Det handlar bland annat om del-
tagarnas inflytande, gemenskapen i små
studiegrupper och om lärandets betoning
på sammanhang, insikt och personlig ut-
veckling.
- Folkhögskolor och studieförbund vill med
större kraft än idag utveckla flexibla lärmil-
jöer utifrån de möjligheter som IT ger.
- Lärare och cirkelledare levandegör folk-
bildningens idéer och pedagogik i mötet
med deltagarna. Utbildning och fortbild-
ning av ledare och lärare är ett viktigt in-
strument för att upprätthålla god kvalitet
och locka nya deltagare.
- Dimensionering och innehåll i folkhög-
skolläroverutbildningen behöver kontinuerligt
följas upp för att kunna svara mot folkhög-
skolans framtida behov.

Folkbildningsrådet

Box 380 74, 100 64 Stockholm
Tel: 08-412 48 00, fax: 08-21 88 26
fbr@folkbildning.se
www.folkbildning.se